Ekspresionisti

EKSPRESIONISTI

Maks Bekman, AUTOPORTRET. 1920. *Drvorez*

EKSPRESIONISTI

Tekst napisao
VIL GROMAN

Preveo Aleksandar S. Todorović

1969

PROSVETA • BEOGRAD

Na naslovnoj strani

AUTOPORTRET LOVISA KORINTA

Izdavač: Izdavačko preduzeće »Prosveta«, Beograd, Dobračina 30

Štampa: Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, Frankopanska 26

Ernst Ludvig Kirhner, SALA ZA IGRU. 1909. *Drvorez*

Izraz EKSPRESIONIZAM dugo vremena je služio za označavanje svih modernih umetničkih pokreta koji su se rađali početkom ovog veka ili krajem prvoga svetskog rata. Između ostalih, on je bio primenjen i na grupu »Plavi jahač« (»Blaue Reiter«), kao i na dela francuskih fovista. Mi smo danas postali znatno precizniji. Pod ekspresionizmom mi podrazumevamo pravac koji dolazi posle impresionizma i njegovog prikazivanja sveta kao igre svetlosti. To je pokret koji

u slike unosi ljudsku dramu i koji racionalnu koncepciju oblika zamenjuje koncepcijom zasnovanom na emocionalnim i iracionalnim elementima. Novina ovog umetničkog postupka leži u činjenici što se priroda i umetnikove ideje o njoj ovde susreću tako reći na pola puta. Slikar uobličava realnost prema prethodno zamišljenim oblicima. Na taj način on uobličava i prirodu pre no što je predstavi kičicom ili olovkom. Stoga bi, možda, bilo ispravnije govoriti o imaginativnoj umetnosti, pre negoli o ekspresionističkoj umetnosti, uzimajući u obzir i to da je ovaj drugi termin zloupotrebila posleratna generacija slikara, koji su, posle 1918. godine, brkali nekomunikativnost sa umetničkim izražavanjem.

Novi pokret, kako u germanskim tako i u latinskim zemljama, karakteriše imaginacija kao suština umetnosti predstavljanja, i ljudska drama kao integralni deo slike. Jedan od vodećih fovista, Anri Matis, pisao je: »Slikareva ideja se ne može posmatrati odvojeno od njegove tehnike, jer ta ideja ima vrednost samo u onoj meri u kojoj je otelovljena tehnikom. Što je ideja dublja, tehnika je razvijenija.« Za njega je duh očigledna osnova oblika. Nemci, Norvežani, Holanđani i Flamanci uvek su smatrali da je osnovni podstrek za stvaralaštvo umetnikov pogled na svet ili njegovo umetničko vjeruju. Svi su oni osećali potrebu da umetnost spoje sa životom, a umetnost i život s religijom ili metafizikom. Otud u njihovim slikama uvek postoji neki ostatak koji umetničko delo nije potpuno apsorbovalo.

Gistav de Smet, CVEĆE, SAKSIJE I VAZA. *Drvorez. Gradski Muzej u Amsterdamu*

Taj ostatak je naročito uočljiv u delima ekspresionista. Mi ga počinjemo osećati već u delima njihovih preteča, Džemsa Ensora, Edvarda Munka i Vensana van Goga. Težnja da se dosegne nešto što se nalazi s one strane materije i privida, težnja koju nalazimo i u muzici i poeziji nordijskih naroda, leži svakako u njihovoj psihologiji, mada mora imati i neke veze s faktorima kao što su priroda i klima.

Istina je da i francuski fovisti teže »ekspresiji« (prema Matisu, izraz »ekspresionizam« izmislio je kritičar Luj Voksel). Međutim, oni teže ekspresiji koliko

i ravnoteži i harmoniji. Oni su uvek obuzdavali svoju imaginaciju i držali je u granicama racionalno organizovanih oblika.

Vensan van Gog (1853—1890), spajajući dve komplementarne boje, želeo je da prikaže ljubav koja spaja dva ljudska bića. Koristio je sjaj svetlih tonova na tamnoj površini da bi prikazao tugu, kao i plamen zalazećeg sunca da bi prikazao vatrenu žudnju. »Boja je izražajna sama po sebi, mi se nje ne možemo lišiti, mi je moramo koristiti — ono što je lepo, u isti mah je i istinito« (Van Gog). Ove reči bile su prihvaćene kao program i njihov je uticaj bio trajniji od Gogenovog prizivanja primitivne umetnosti i mitologije.

Džems Ensor (1860—1949), u kome su nadrealisti videli jednog od svojih preteča, svojim maskama i religioznim slikama mnogo je doprineo da se prevaziđe pristup umetnosti koji je vladao u devetnaestom veku i da se utaba put ka imaginaciji. Međutim, Edvard Munk (1863—1944) odredio je put generaciji ekspresionista. Karakteristike njegovog dela: dinamični kontrasti, simbolička koncepcija čoveka i prirode (čiji je najbolji primer njegov mistični *Friz života)*, kao i smelost njegove kompozicije, izvršili su najtrajniji uticaj u Nemačkoj.

Osnivači grupe »Most« (»Brücke«) bili su samouki. Oni su došli u Minhen da studiraju arhitekturu. Njihove prve slike (pre 1910) još su pod uticajem Van Goga, a Kirhner ispoljava i izvestan afinitet prema Munkovom delu. U to vreme se rađa takozvani dinamični stil s ritmičnim konturama. Posle 1910. njihove

Kristijan Roles, TRI KRALJA. 1915. *Drvorez*

Erih Hekel, BRAĆA KARAMAZOVI. 1913. *Drvorez*

kompozicije postaju složenije a boje bogatije. Od 1913. godine svaki od njih sledi svoj put.

Ernst Kirhner (1880—1938), član te grupe, poseduje najviše spiritualnosti i raznolikosti. On je pre prvoga svetskog rata izazvao senzaciju svojim divnim prizorima sa berlinskih ulica, na kojima se vide pešaci što su se zapleli u mreže magnetnih linija. Šmit-Rotluf (r. 1884) naslikao je monumentalne *Kupače* i pejzaže Baltika, a Hekel (r. 1883), najveći liričar među njima, slike kristalne prozirnosti. Maks Pehštajn

Erih Hekel, DVOJNI PORTRET. 1922. *Litografija*

Ernst Ludvig Kirhner, PASTIRI, 1932. *Drvorez*

(1881—1951) nije uspeo sve do 1914. godine da razvije samostalan izraz. Svojim pejzažima nalik na tapiserije i svojim tužnim aktovima, Oto Miler (1874—1930) donosi jedan arkadijski akcent, koji podseća na radove mladog Majola. Emil Nolde (1867—1956) ostaje nešto po strani. Njegovi kontakti sa grupom »Most« bili su kratkog veka. On počinje religioznim scenama (*Tajna večera*, 1909), opsednut bojom, koju nanosi na platno u vidu mozaika, često zanemarujući linearne demarkacije.

Sve do 1913. godine dela ovih slikara zasnivala su se na izražavanju jedne opšte ideje, kojoj su bili podređeni svi detalji. Ti detalji su sporedni i udaljuju se od prirodnog uzora. Neko ih naziva deformacijama, a Kirhner hijeroglifima, jer je rezultat te metode pretvaranje detalja u neku vrstu skraćenice ili znaka. U svakom slučaju, ovakva vrsta izražavanja daje delu površan karakter. Veza između umetnika i sveta često je oslabljena.

Posle prvoga svetskog rata Kirhner nastavlja da eksperimentiše, a krajem dvadesetih godina postaje blizak Pikasu. Šmit-Rotluf teži kompletnijoj definiciji objekta, definiciji koja bi u obzir uzela i volumen tog objekta. Hekel uspostavlja kontakt s tradicijom devetnaestog veka. Nolde prenosi svoj religiozni zanos na pejzaže i mrtvu prirodu i povećava izražajnu snagu svoje palete.

Paula Monderson-Beker (1876—1907) i Kristijan Rolfs (1849—1938) nisu pripadali grupi »Most«. Poreklom, kao i Nolde, iz severne Nemačke, Rolfs je, takođe, ostvario originalnost stila tek posle dugog perioda priprema i mnogih promena. Njegovi poslednji pejzaži i cveće, rađeni u gvašu, predstavljaju vrhunac njegovog razvoja i ravni su najlepšim Noldeovim akvarelima.

Pre 1914. godine Oskar Kokoška slavljen je kao ekspresionista. Njegovi psihološki portreti *(Trancespieler, Florel, Princesse de Montesquieu-Rohan)* izazivali su divljenje zbog svoje psihoanalitičke pronicljivosti. Kokoška prodire pod površinu, kao da mu oči emituju X-zrake. On koristi runsko pismo, koje njegovim delima daje fascinantnu sadržinu. Njegov kasniji razvoj

Ernst Ludvig Kirhner, ZAKOPČAVANJE CIPELE. *1913. Drvorez*

ukazuje na tendencije približavanja Delakroau i Rubensu. Dela iz poslednjeg perioda katkad imaju srodnosti s delima iz poslednjeg perioda Lovisa Korinta. Na drugoj strani, Maks Bekman (1884—1950) počinje kao akademski slikar, da bi svoje prvo zrelo delo stvorio tek posle rata. Njegove slike se razlikuju od slika njegovih savremenika. On nikada ne gubi iz vida prostor i volumen, prave i krive linije. U isto vreme, on teži da, što je moguće više ovlada prirodom, da bi postigao »istinitu apstrakciju« i »transcendentnu realnost«. U njegovim delima su u ravnoteži izražajni i simbolički elementi.

Prva generacija sledbenika ekspresionista bila je brojna, ali u umetničkom pogledu slaba. Samo nekoliko originalnih talenata, među kojima treba pomenuti Ernsta Vilhelma Naja (r. 1902), koji je bio blizak Kirhneru i Munku pre no što je prešao na apstraktan način slikanja. Pomenimo i Rolfa Neša (r. 1893), koji je radio s Kirhnerom u Davosu, a kasnije upoznao i Munka. Nešovi otisci sa metalnih ploča znače nezavisno tehničko usavršavanje, koje je znatno izmenilo postojeće metode.

Pored ostalih zemalja, i Belgija je dala trajan doprinos ekspresionističkom pokretu, sadržajno snažnim i stilski jednostavnim delima flamanskih umetnika K. Permekea (1886—1951), G. de Smeta (1877—1943) i F. Maserela. U Engleskoj se Graham Saterlend (r. 1903) približio ekspresionizmu svojom serijom *Heads of Thorns.* Njegove afinitete otkriva i njegova naklonost prema delu Matijasa Grinevalda. Mark Šagal (r. 1887) i Haim Sutin (1891—1943) rođeni su u Rusiji.

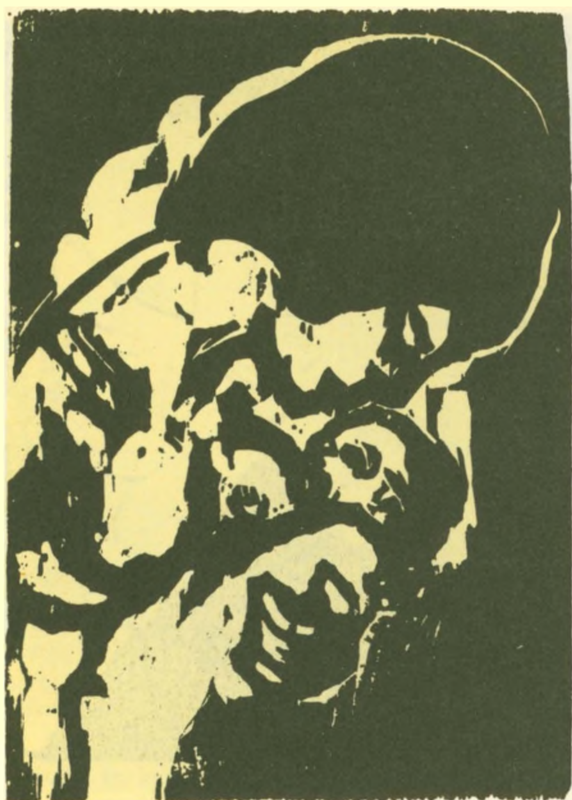

Maks Pehštajn, GLAVA RIBARA. 1911. *Drvorez*

Obojica su još kao mladići došli u Pariz, ali su sačuvali svoju hasidsku religioznost. Sutin je ostao zanesen sve do svoje prerane smrti, a Šagal je, uprkos kontaktima s kubizmom i nadrealizmom, u stvaralačkom postupku sačuvao spontanost. U Rusiji su rođeni i Hajman Blum, 1913. godine, i Maks Veber, 1881. godine. Veberovo stvaralaštvo znatno je doprinelo šire-

nju ekspresionizma u Sjedinjenim Američkim Državama. Samo se jedan ruski emigrant pridružio pokretu u Nemačkoj — Aleksej fon Javljenski (1864—1941). Glave i biste nastale pre 1914. godine po vrednosti su ravne delima njegovih prijatelja iz grupe »Plavi jahač«.

Francuz Žorž Ruo (1871—1958) sličan je Nemcima. Iako je katolik, često ga porede s protestantom Noldeom. Njihova dela pokazuju istu harmoniju umetničkih i religijskih ideja. Obojica traže istinu, istinu spasenja. Ruoova tehnika podseća na srednjovekovni emalj, Noldeova — na antički mozaik. Francuz sam sebe naziva »savremenikom katedrala«: on i njegov duhovni srodnik iz davno prohujalih vremena susreću se negde izvan proteklih vekova. Putevi umetnosti se stalno obnavljaju i u izmenjenim uslovima dovode do različitih rezultata.

Emil Nolde, MLADA MAJKA. 1917. *Drvorez*

BIOGRAFSKI PODACI

Bekman Maks (Beckmann Max), rođen 1884 (Lajpcig); umro 1950 (Njujork). Formira svoj ekspresionistički stil tokom prvoga svetskog rata. Berlin, Frankfurt, Amsterdam (1938—1947), Amerika (1947—1950). Glavna dela su mu niz triptiha, koje je slikao u poslednjim godinama života.

Šagal Mark (Chagall Marc), rođen 1887 (Vitebsk); Pariz (1910—1914), Rusija (1914—1922); godine 1923. vraća se u Pariz. Tokom drugoga svetskog rata živi u Americi; sada u Parizu i Veneciji. Posle kontakta s kubizmom, stil pun zanetosti i izražajnosti, s jakim hasidskim elementima.

Korint Lovis (Corinth Lovis), rođen 1858 (Tapio, istočna Pruska); umro 1925 (Zandvort, Holandija). Živeo u Keningsbergu, Minhenu, Parizu i Berlinu. S Libermanom i Slevogtom vodeći nemački impresionista; ekspresionistička dela stvara pri kraju života.

Deren Andre (Derain André), rođen 1880 (Šatu); umro 1954 (Pariz). Vodeći fovista. Između 1912. i 1914. blizak kubistima; posle 1920. razvija stil sa izrazitijim klasičnim elementima, po uzoru na Koroa.

Ensor Džems (Ensor James), rođen 1860 (Ostende), umro 1949 (Ostende). Proizveden u plemića 1930. Glavna dela nastala osamdesetih godina prošlog veka *(Hristos ulazi u Brisel)*. Njegovi demoni i maske nagoveštavaju nadrealizam. Značajan grafički opus.

Van Gog Vensan (Van Gogh Vincent), rođen 1853 (Grot-Zundert, Holandija), umro 1890 (Over). Uglavnom samouk. Pariz (1886), Arl (1888), Sen Remi i Over (1890). Vođa ekspresionizma. Slika portrete i pejzaže, čije boje i ritmovi simbolišu njegovo shvatanje prirode i Boga.

Hartlej Mersden (Hartley Marsden), rođen 1883 (Leviston, Mejn), umro 1943 (Elsvort, Mejn). Nekoliko putovanja u Evropu. Voleo divlje predele; njegovi oblici imaju nešto od veličine i jednostavnosti tih pejzaža.

Hekel Erih (Heckel Erich), rođen 1883 (Dobeln, Saksonija); od 1944. živi u Hemenhofenu na jezeru Konstanca. Jedan od osnivača grupe »Most« u Drezdenu. Sa Kirhnerom i Šmit-Rotlufom, začetnik nemačkog ekspresionizma. Pri kraju dvadesetih godina ovog veka vraća se naturalističkom stilu.

Javljenski Aleksej fon (Jawlensky Alexej von), rođen 1864. u okolini Moskve, umro u Visbadenu 1941. Godine 1896. dolazi u Minhen da studira slikarstvo. Prijatelj Kandinskoga i Klea; od 1921. živi u Visbadenu. Član »Blaue Vier«-a, 1924. Varijacije na temu ljudskog lika.

Kirhner Ernst Ludwig (Kirchner Ernst Ludwig), rođen 1880 (Ašafenburg), umro 1938 (Frauenkirh, Švajcarska). Berlin (1911—1914), u Švajcarskoj od 1916. godine. Najraznovrsniji i najproduhovljeniji član grupe »Most«. Najviši domet: slike berlinskih ulica. Krajem dvadesetih godina privremeno pod uticajem Pikasa. Najobimniji grafički opus dvadesetog veka.

Kokoška Oskar (Kokoschka Oskar), rođen 1886 (Pohlarn, Austrija). Pronicljivi psihološki portreti (oko 1910). Godine 1917. dolazi u Drezden, gde prihvata ekspresionistički stil jakih boja. Predaje na Akademiji u Drezdenu (1920—1924). Prag (1934—1939), London (1939—1954), sada u Vilnevu na Ženevskom jezeru.

Merin Džon (Marin John), rođen 1870 (Raterford, Nju Džersi), umro 1953 (Kejp Split, Mejn). Radio u Filadelfiji, Parizu i Njujorku; posećivao Meksiko i Austriju. Čuven po svojim akvarelima i gravurama.

Miler Oto (Müller Otto), rođen 1874 (Libau, Šlezija), umro 1930 (Breslau). U Berlinu stupa u kontakt s grupom »Most« (1910). Profesor na Akademiji u Breslau. Jednostran ali snažan slikar seoskih pejzaža i likova.

Munk Edvard (Munch Edvard), rođen 1863 (Loeiten, Norveška), umro 1944 (Ekeli). Izložbe: »Verein Berliner Künstler« (1892) i »Salon des Independants« (1897). Zidne slike za Univerzitet u Oslu (1909—1912). Mnogobrojna putovanja. Veliki inspirator imaginativne umetnosti u Nemačkoj. Značajnog uticaja imale su i njegove grafike, posebno drvorezi. Glavni period aktivnosti do 1905.

Naj Ernst Vilhelm (Nay Ernst Wilhelm), rođen 1902. u Berlinu. Norveška (1936—1937), Taunus (1945—1951), sada u Kelnu. Započinje kao Hoferov učenik; tridesetih godina kontakti s Kirhnerom i Munkom. Metamorfne slike, kasnije muzičke apstrakcije. Uz Vintera, vođa pedesetogodišnjaka u Nemačkoj.

Nolde Emil (Nolde Emil), rođen 1867 (Nolde, Šlezija), umro 1956 (Zebul, Šlezija). Član grupe »Most« (1906—1907). Godine 1909. započinje seriju mističnih religioznih slika, koje navode mlade generacije da 1910. godine raskinu s berlinskim secesionistima. Godine 1914. putuje preko Sibira u Polineziju.

Pehštajn Maks (Pechstein Max), rođen 1881 (Cvikau), umro 1955 (Berlin). Član grupe »Most« (od 1906). Boravi u Polineziji (1913—1914). Nastavnik na berlinskoj Akademiji (od 1945). Najplodniji period do 1914. godine; kasnije naginje postimpresionizmu.

Rolfs Kristijan (Rohlfs Christian), rođen 1849 (Nindorf, Holštajn); umro u Hagu 1938. U Vajmaru do 1901. godine, zatim u Hagu. Najviši domet: gotovo apstraktni akvareli u poslednjim godinama života.

Šmit-Rotluf Karl (Schmidt-Rottluff Karl), rođen 1884. u Rotlufu blizu Hemnica. Jedan od osnivača grupe »Most«. Od 1947. godine profesor na berlinskoj Akademiji. Krajem dvadesetih godina počinje da slika u naglašenijem naturalističkom stilu. Slike su mu sačinjene od širokih blokova oštro određenih obojenih pruga.

Smet Gistav de (Smet Gustave de), rođen 1877. u Ženevi, umro u Derleu 1943. Vodeći flamanski ekspresionista.

Sutin Haim (Soutine Chaim), rođen u Litvaniji 1894, umro u Parizu 1943. U Francuskoj od 1911. Godine 1927. počinje seriju dečaka iz hora.

REPRODUKCIJE U BOJI

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANI

Lovis Korint (1858—1925)
AUTOPORTRET
Slikano 1924. Ulje na platnu, 88×79 cm
Muzej moderne umetnosti, Njujork
(Zaostavština Kerta Valentajna)

Slikan godinu dana pre umetnikove smrti, ovaj autoportret nas uzbuđuje svojim poniranjem u dubine ljudske duše. Najpre impresionista, umetnik je postepeno evoluirao u ekspresionistu. Ovom slikom on je bliži Kokoški nego Libermanu. Međutim, Korint je samostalno razvio svoj stil. On se razlikuje od svojih mladih savremenika: izbegava jake kontraste i postiže izvanredne efekte superponiranjem nekoliko prividno nečistih tonova. Korint je jedini impresionista koji je u svojim poznim godinama prevazišao i sebe i svoje doba.

Edvard Munk (1863—1944)

ČETIRI DEVOJKE NA MOSTU

Slikano 1905. Ulje, 122×124 cm
Muzej Valraf Riharc, Keln
(Kolekcija Haubrih)

Ovo je poslednja verzija *Devojaka na mostu*. Ništa na ovom platnu ne sugeriše Munkov »horreur de la vie«, koji ga je doveo do nervnog sloma 1908. godine. Na ovoj svetloj i harmoničnoj kompoziciji čovek i priroda su u skladu. Obrisi pejzaža su naglašeniji od devojaka, pri**r**oda dominira nad ljudskim elementom. Prozori su nalik na oči, a ovlaš ocrtano drveće podseća na oblike tela. Način rada podseća na slikare iz grupe »Most«, čiji je cilj bio prikazati bujnost imaginativne percepcije prirode i pri tom sačuvati snagu izražajnosti.

Vensan van Gog (1853—1890)
PEJZAŽ S MASLINAMA
Slikano 1889. Ulje na platnu, 72×89 cm
(Kolekcija g. i gđe Džon Hej Vitni, Njujork)

Ovaj pejzaž nastao je u poslednjoj godini umetnikovog života. Van Gogov rad je dao snažnog impulsa ekspresionističkom slikarstvu u Evropi. U predstavljanju ljudske drame i misaonog procesa on se udaljio od impresionista. Bliži je Delakroau nego Moneu. Više nego izabrani motiv, Van Gog slika sebe; za njega samoizražavanje ne stoji u suprotnosti sa željenom nezavisnošću stvaranja. Jedno od njegovih glavnih sredstava izražavanja je emocionalna i simbolička vrednost komplementarnih boja: »Ja želim takvo otkriće koje bi mi omogućilo da spajanjem dveju komplementarnih boja izrazim ljubav dva ljudska bića. Boja je tako izražajna da se nje ne možemo lišiti, mi je moramo koristiti — ono što smatramo lepim, u isti mah je i istinito.« U poslednjim pejzažima Sen Remija, on ponire u prirodu, otkrivajući njene pokretačke snage i pretvarajući ih u ritmičan jezik kičice, u sugestivnu muziku boja.

Džems Ensor (1860—1949)

DEVOJKA S LUTKOM

Slikano 1884. Ulje na platnu, 148×99 cm
Muzej Valraf Riharc, Keln
(Kolekcija Haubrih)

Ovaj portret devojčice potiče iz slikarevog ranog perioda, te stoga sadrži izvesne impresionističke karakteristike. Njegovo glavno delo, *Hristos ulazi u Brisel*, naslikano je 1888. godine, a nešto pre tog dela Ensor je započeo i seriju grotesknih maski. Halucinativni element, koji je odbijao njegove savremenike a fascinirao naredne generacije, skriven je na ovoj slici iza konvencionalne poze i odela. Međutim, sporedni elementi — ukrasno cveće i figura nalik na embrion u donjem levom uglu slike, nagoveštavaju snoviđenja i nadrealistička dela nastala kasnijih godina. Iste te elemente možemo otkriti i u *Mrtvoj prirodi s mačkom* (1914) Oskara Kokoške, čiji je stil bio pod uticajem ovoga belgijskog preteče nadrealizma.

Emil Nolde (1867—1956)
MASKE
Slikano 1920. Ulje na platnu, 72×81 cm
(Kolekcija M. Krusa, Berlin)

U slikama maski Nolde kombinuje svoje interesovanje za magiju, za kojom je tragao tokom posete primitivnim plemenima Južnog mora, sa svojim afinitetom prema demonskom, koje je za njega uvek u susedstvu religioznog. Na ovoj slici, primitivnost ostrva Južnog mora veoma je bliska svojstvima Noldeovih fantastičnih figura; teško je odrediti granice koje razdvajaju vilinsko od demonskog i magičnog. Simbolika u kojoj se primitivna magija Polinežana gotovo sjedinjuje sa fantazijom nordijskih bajki.

Emil Nolde (1867—1956)

SVETI SIMEON I ŽENE

Slikano 1915. Ulje na platnu, 84×99 cm (Kolekcija M. Krusa, Berlin)

Ovo je jedna od najsnažnijih religioznih slika Emila Noldea. Ona je nastala iste godine kada i čuveno *Polaganje u grob* i *Hristos ulazi u Jerusalim.*

Seriju slika s religioznim temama započinje 1909. godine *Tajnom večerom,* koju je zahvatio žestoki napad na modernu umetnost. Iako je tema *Sv. Simeona* biblijska, strogo uzevši, to nije religiozna slika. Pre bi se moglo reći da je to slika orgije, sa grubim i pohotnim licima i podjednako grubim i jarkim bojama. Kao i katolik Žorž Ruo, protestant Nolde slika izopačenost da bi pokazao da je nedokučiva mudrost svuda prisutna. Dok su u Kirhnera dominantni crtež i struktura, kod Noldea su oblici isključivo određeni bojama.

Aleksej fon Javljenski (1864—1941)
MRTVA PRIRODA

Slikano 1909. Ulje na platnu, 49×53 cm
Muzej Valraf Riharc, Keln
(Kolekcija Haubrih)

Javljenski prijatelj Kandinskoga, pripadao je u Minhenu uskom krugu »Plavog jahača«, grupi koja je ponekad bila na pozicijama što su bile suprotne shvatanjima grupe »Most«. Njegove rane slike, kao ova *Mrtva priroda* iz 1909. godine, stoje negde između Noldea i francuskih fovista, s kojima je Javljenski imao izvesne srodne crte. Te slike predstavljaju jedan od najviših dometa ekspresionističkog slikarstva. Sve do smrti Javljenski je bio potcenjivan. Tek danas mi uviđamo njegovu sposobnost da svakom obliku i svakoj boji dâ najjaču mogućnu senzualnu i simboličku izražajnost.

Karl Šmit-Rotluf (rođen 1884)

SELO NA JEZERU

Slikano 1913. Ulje na platnu, 74×84 cm
(Kolekcija Mortona D. Meja, Sent Luis)

Prvi zreli radovi Šmit-Rotlufa nastali su između 1910. i 1914. godine. Najveći broj tih dela nalazi se u hamburškoj Kunsthale. Na tim slikama akcija je potisnuta u pozadinu, a koloristička kompozicija je tako jaka da nas podseća na foviste. *Selo na jezeru* spada u grupu pejzaža koje je Šmit-Rotluf slikao tokom posete Kuriše Nerungu na Baltiku. Kuće, drveće i polja su svedeni na najosnovnije obrise, izlomljene i zaobljene linije, koje deluju kao da su izrezane. Boje su ograničene na tonove kobaltnoplave, crvene i zelene, i imaju poseban, simbolički efekat. Komponovana u širokim obojenim površinama, neopisivima, jer se nalaze u granicama čiste pikturalnosti, ova slika prikazuje osećanje strahopoštovanja pred prirodom. To daje *Selu na jezeru* izražajnu snagu ravnu snazi čuvenih Šmit-Rotlufovih drvoreza nastalih iste godine.

Ernst Ludvig Kirhner (1880—1938)

CIRKUSKI JAHAČ

Slikano 1912. Ulje na platnu, 198×148 cm (Kolekcija Mortona D. Meja, Sent Luis)

Kirhner je voleo Tuluz-Lotrekove litografije i Seraove cirkuske scene, te je mogućno da je to uticalo na stvaranje *Cirkuskog jahača*. Međutim, način na koji su dubina i površina uklopljene a gledaoci i jahač postavljeni jedni iznad drugih bez promene u pogledu dubine, prevazilazi te uticaje i nadmašuje i sâm ekspresionizam. Scena postaje tipifikacija, koja sjedinjuje emocionalne i kolorističke elemente, a ritmičan raspored dekorativnih oblika nalik na glave povećava nestvarnost atmosfere.

Ernst Ludvig Kirhner (1880—1938)
ULIČNA SCENA
Slikano 1913. Ulje na platnu, 119×89 cm
Muzej Valraf Riharc, Keln
(Kolekcija Haubrih)

Prikazi sa berlinskih ulica i cirkuske scene čine vrhunac Kirhnerovog berlinskog perioda. Stil začet još u Drezdenu, u ovim delima dolazi do punog izražaja. Taj stil karakterišu ritmične artikulacije celine i tipična deformacija ljudske figure. Iako je elegancija ovih otmenih žena gotovo vanvremenska, ona ipak nagoveštava napetost u duhovnoj klimi predratnih godina. Stvarnost je dovedena u pitanje; oblici su daleko od svakog podražavanja. Sve je svedeno na krugove i krive, trouglove i romboide. Detalji, kao što su nos i oči, liče na »hijeroglife«, kako je i sâm Kirhner kasnije nazvao te apstrakcije. Boje su nerealne, kao i obrisi tela i udova. Slika u celini evocira samu suštinu Berlina.

Erih Hekel (rođen 1883)
LOVAČKI PAVILJON
Slikano 1910. Ulje na platnu, 94×118 cm
Muzej Valraf Riharc, Keln

Ovaj pejzaž naslikan je poslednje godine Hekelovog boravka u krugu prijatelja u Drezdenu. Slika je rađena u Moricburg-parku, gde su članovi grupe »Most« često radili za vreme letnjih meseci. Barokni karakter zgrade (koja je, kao što sâm naslov slike nagoveštava, bila lovački paviljon), i skulpturâ po vrtu ogleda se i u cvetnim lejama, smrekama i živicama. Svetle komplementarne boje pojačavaju veseli prizor parka. Hekel je idiličniji od svojih prijatelja, njegove boje su više lirske, iako u vreme nastajanja ovog platna, on još nije bio svestan svoje ljubavi prema nemačkom romantizmu.

Erih Hekel (rođen 1883)
PROZIRAN DAN
Slikano 1913. Ulje na platnu, 118×94 cm
(Kolekcija M. Krusa, Berlin)

Godina 1913. veoma je značajna za istoriju dvadesetog veka: ona beleži vrhunac predratnog perioda. *Proziran dan* je jedna od najsnažnijih Hekelovih slika. Raspored oker i plavih prizmatičnih oblika je logičan, kao što su logične kasnije Fejningerove arhitekturalne kompozicije i Šmit-Rotfulovi »kubistički« portreti, i on svedoči o njihovoj plodonosnoj međusobnoj stimulaciji. Priroda gotovo da služi isključivo kao povod. Ovde možemo govoriti o svetlosnom prostoru, jer je među slikarima grupe »Most« jedino Hekel bio kadar da ga dočara na verodostojan način.

Oto Miler (1874—1930)

AUTOPORTRET SA AKTOM PRED OGLEDALOM

Slikano 1920. Tempera na platnu, 94×59 cm
Galerija Ferdinand Moler, Keln

Sve do 1910. godine Oto Miler nije imao kontakta s grupom »Most«, a i kasnije je ostao nezavisan. Bio je jednostran, ali zato veoma snažan na tom svom ograničenom polju. Aktovi, koji se stalno ponavljaju, kao i drveće na njegovim pejzažima iz 1910. godine, govore o neznatnim promenama, tako da je pojedina njegova dela teško datirati. I boje, zelene pomešane s belim, sive, svilasti crni tonovi (jači tonovi su retki), malo se menjaju tokom godina. Gotovo sva njegova dela rađena su temperom, na grubom platnu, i podsećaju na tapiserije. Miler je često govorio da su mu uzor Egipćani. I zaista, jednostavna struktura njegovih slika podseća na stroge kompozicije i figuralne ukrase Doktorove grobnice u Sakaru. Dok je boravio u Berlinu, Kirhner je bio blizak Milerov prijatelj i divio se jednostavnosti njegovih slika.

Mersden Hartlej (1877—1943)
STARE GREDE, DOGTAUN
Slikano 1936. Ulje na dasci, 45×60 cm
Muzej američke umetnosti Vitni, Njujork

Hartlej pripada istoj generaciji kojoj pripadaju i slikari grupe »Most«, a njegove rane slike katkad podsećaju na radove Šmit-Rotlufa. On je od samog početka bliži prirodi, i mada je često govorio da ga ne interesuje predmet, već savršenstvo slike, u Americi ga smatraju »realistom«. Odbacujući sve emocionalne akcente, on slika pejzaže svedene na osnovni motiv i njegov oblik. Možda je to razlog što oni gube u produhovljenosti. Njegove poslednje radove karakteriše velika nevinost osećanja, velika hladnoća, koja katkad podseća na Maksa Bekmana, tim pre što su ova dvojica slikara bliski i po osećanju prostora.

Maks Bekman (1884—1950)
SKIDANJE S KRSTA
Slikano 1917. Ulje na platnu, 148×125 cm
Muzej moderne umetnosti, Njujork

Bekmanov uspeh počinje tokom prvoga svetskog rata. Posle teške bolesti on nastavlja s radom 1917. godine, kada stvara snažni *Autoportret s crvenim peharom* i dve religiozne slike, *Hristos i grešnik* i *Skidanje s krsta.*

To su prvi Bekmanovi zreli radovi, koji svedoče o njegovom majstorstvu u vladanju oblicima i prostorom. Međutim, skala tonova sivog pojačava izražajnost crteža. Ovo delo govori o izvesnom uticaju starih nemačkih umetnika, kao što su Polak i Maleckirher: i Bekman želi da otkrije nevidljivo, te već u to vreme teži transcendentalnom realizmu.

Oskar Kokoška (rođen 1886)
PORTRET TILE DIRIJE
Slikano 1911. Ulje na platnu, 53×63 cm
Muzej Valraf Riharc, Keln
(Kolekcija Haubrih)

Ovo je jedan od portreta iz velike serije psiholoških portreta, koju je Kokoška započeo 1911 a koju je radio do u predvečerje prvoga svetskog rata. U *Florelu* i *Princezi de Monteskje-Roan* runski linearni elementi, koji čine vezu između njegovih izvanrednih crteža i njegovih slika, potisnuti su kolorističkim elementima karakterizacije. *Tila Dirije* je jedan od prvih Kokoškinih portreta. On se tako presijava da nam se čini da je rađen u sedefu i da ga gledamo kroz neki veo. Ovde nas fascinira kako umetnik, slikajući svoj model, istovremeno slika i sebe, i to tako da svaki od portreta sadrži i njegov autoportret. Kokoškina potreba za samoizražavanjem je toliko jaka da nam čak i njegovi pejzaži i intelektualne slike otkrivaju neke crte njegovog lika.

Ernst Vilhelm Naj (rođen 1902)
ŽENE I DECA, LOFOTEN
Slikano 1938. Ulje na platnu, 98×128 cm
Galerija Springer, Berlin

Najove slike sa Lofotskih ostrva u Norveškoj obeležavaju prve uspehe u njegovom mnogostrukom razvoju. U to vreme on se divi Ernstu Ludvigu Kirhneru i Edvardu Munku. Njegova koncepcija prirode bliska je koncepcijama njegovih prethodnika, ali njihov uticaj on preobražava u lični idiom. Oblici figura i morskog pejzaža postaju gotovo izmišljeni znaci. Čiste boje i njihovi jednostavni kontrasti zamišljeni su kao simboli. Naj pokazuje kako se zakoni stila menjaju i kako se mogu pretvoriti u svoju suprotnost. To dokazuju i njegove metamorfne slike iz ratnog perioda, kao i muzičke apstrakcije vezane za posleratne godine.

Andre Deren (1880—1954)
LONDONSKI MOST
Slikano 1906. Ulje na platnu, 65×97,5 cm
Muzej moderne umetnosti, Njujork
(Poklon g. i gđe Šarl Zadok)

I pored toga što fovisti više teže harmoniji nego ekspresiji, u vreme nastajanja *Londonskog mosta* postoji velika sličnost između radova fovista i radova članova grupe »Most«. Kao rezultat povratka Van Gogu i vere u izražajnu snagu boje, u Nemaca i Francuza razvija se velika nezavisnost u odnosu na predmet, a istovremeno i snažan lični izraz. Međutim, fovisti pridaju znatno manji značaj linearnom elementu. Derenove kompozicije zasnovane su više na bojama nego na konturama, što dovodi do toga da su Derenova platna čvršće građena nego Kirhnerova dela iz istog perioda.

Haim Sutin (1894—1943)

PEJZAŽ

Slikano 1920. Ulje na platnu, 70×102 cm
(Kolekcija g. i gđe Hari N. Abrams, Njujork)

Sutin je, kao i njegov prijatelj Šagal, imao urođene dispozicije za ekspresionizam. Njegova karijera započinje u Parizu, tokom prvoga svetskog rata; pejzaže slika najvećim delom u Sereu, između 1919. i 1922. godine. *Furioso* poteza kičice direktno sledi poznatog Van Goga, a kasnije će doći i do uticaja fovista. Međutim, Sutin je imao manje snage nego Holanđanin. On nije sekao površinu da bi dopro do osnova istine; on prolazi prirodom kao da je progonjen. Strah od bliskog kraja čini da Sutin zaboravlja na čvrsto tle realnosti.

Džon Merin (1870—1953)
DONJI MANHATAN
Slikano 1922. Akvarel, 54×67 cm
Muzej moderne umetnosti, Njujork
(Iz zaostavštine Lili P. Blis)

Ovo je pogled na Manhatan sa vrha Vulvort bildinga (Woolworth). Dole se vidi kupola s velikom zvezdom, zatim ulice koje se šire na sve strane, blokovi kuća nalik na kristale, i more na horizontu.

Merin ima dosta zajedničkih crta sa svojim američkim vršnjakom Lajonelom Fejningerom. Obojica poseduju radoznalost kubizma, koji je, možda, rezultat njihovog kontakta s Njujorkom. Međutim, Merin je dinamičniji i izražajniji od Fejningera, koji je uvek arhitekturalan.

Kristijan Rolfs (1849—1938)
STARICA (UMETNIKOVA MAJKA)
Slikano 1934. Ulje na platnu, 64×44,5 cm
Galerija Ferdinand Moler, Keln

Rolfs predstavlja redak primer umetnika koji je prešao dug put do realizma, preko impresionizma, do ekspresionizma. Pri kraju svoga plodnog života on je sledeći korak načinio u pravcu simbolizma. Međutim, na svakom stepenu razvoja on ostaje nezavisan. Rolfs je postao poznat zahvaljujući kolekcionaru Karlu E. Osthausu, koji ga je 1900. pozvao u Hag (gde će Rolfs i umreti 1938. godine). Ovaj portret podseća na radove Paule Moderson-Beker, koju danas često priključuju grupi »Most«. Oboje shvataju život ozbiljno, obje teže umetničkom istraživanju dubina ljudskog bića. Važno je primetiti i to da su oboje kasno stekli priznanje — Paula Moderson-Beker posle svoje prerane smrti, a Rolfs posle Soest-serije, koju je započeo još 1906. godine.

Mark Šagal (rođen 1887)

AUTOPORTRET SA SEDAM PRSTIJU

Slikano 1912. Ulje na platnu, 105×126 cm
Muzej Stedelijk, Amsterdam
(Kolekcija Renjo)

Ovaj autoportret potiče iz Šagalovog pariskog perioda. Došavši iz Rusije, on je sa oduševljenjem prihvatio dela kubista i orfičkih slikara, na primer; Delonea. Slike iz tog perioda spadaju među njegova najsnažnija dela. Šagala je otkrio Apoliner, privučen njegovom istočnoevropskom originalnošću. Ekspresionistička komponenta kod Šagala je urođena. On do te mere pretapa stvarnost u maštu i poeziju da ga danas smatraju jednim od preteča nadrealizma. Crveni tonovi iza glave i tamni tonovi oko Ajfelove kule oštro kontrastiraju sivim tonovima figure koja sedi pred štafelajem, kao i žutim tonovima poda. To daje delu poseban kvalitet, ruski, koliko je ruska i slika na štafelaju. Naziv te slike je »Posvećeno Rusiji«.

SH 10

